

De planter og dyr, mennesker holder særligt meget af, kan en gang imellem blive bevaret af en familie gennem flere slægtled. Så bliver de nøgler til en skattekasse af minder om dagligdagen, højtiderne, årets gang - og måske også en rød tråd gennem gårdens, egnens og landets historie.

For få år siden fik en frøsamler en pose stangbønner fra et familiemedlem. De kom til at hedde "Suzannes pea beans" efter giveneren (pea beans er det engelske navn for små runde bønner). Foreningen lægger stor vægt på vore planters kulturhistorie, og vi fandt også ud af, at Suzanne havde bønnerne fra Lise, der havde dyrket dem i 32 år, før alderen satte en stopper for havearbejdet. Og Lise havde bønnerne fra familien Kjems, "der rejste til USA for at starte en højskole i Michigan, og moderen kom hjem som enke med en stor børneflokk – og bønnerne i bagagen". En historie der fik os til at omdøbe sorten til "Kjems bønnen".

Med dette som udgangspunkt var det muligt at gå videre – og åbne en skattekasse fyldt med fortællinger om en spændende slægt, der har oplevet og som kan personliggøre mange træk fra Danmarks nyere historie.

Kjemsgård var fra den tidlige middelalder en ensomt beliggende fæstegård tilhørende Gram slot i Sønderjylland – så sent som i 1776 var der viltsvin og ulve i skoven, de sidste stadig en trussel for gårdens husdyr. Flere slægter af fæstebønder og ejere har fået gårdens navn som tilnavn – de sidste i ca. 1840. De tre sønner på gården i 1864 – Hans, Nis og Simon Kjems – udvandrede som så mange andre unge mænd til Danmark efter nederlaget til tyskerne, for ikke at blive prøjsiske soldater eller skulle sværge troskabsed til den tyske kejser. Måske spillede det også ind at de havde været elever på Rødding og Askov Højskoler, og deres noget gammeldags far mente at folkehøjskolen gav unge mennesker "nye tanker og frihedsideer", der såede splid i den jordbundne familie. Nis vendte dog modstræbende tilbage for at overtage fødegården, der blev et kulturelt fristed for egnen under den tiltagende hårde tyske integrationspolitik, med tysk som skolesprog og forbud mod dansksindede politiske møder.

Simon Nielsen Kjems tog til Odder i Midtjylland, hvor han var med til at stifte en friskole og højskole. I 1891 tog han på en foredragsrejse til Amerika, hvor han talte om pastor Grundtvigs oplysningstanker. Der var en anden og hemmelig grund til denne rejse: Simon Kjems købte en dansk højskole for 99 cents (375 øre) fra dens sygdomssvækkede grundlægger. Familien Kjems – der bestod af far, mor og 5 børn fra 5-13 år - rejste sammen få måneder senere til New York med damperen "Hekla", en 3 ugers sørejse på 3. klasse i et menneskefyldte fællesrum. Turen gik videre til Ashland Højskole i Grant, Michigan, med et af de emigranttog, der hver aften afgik fra New York og kørte immigranter tværs over USA.

To af familiens store drenge, Hjalmar og Magne, skrev senere deres erindringer om "det lille hus i den store skov", en saga der minder meget om de tidlige Laura-bøgerne fra kun 20 år tidligere. De store skove fandtes endnu, men var under hastig fældning og afbrænding. Drengenes pionervenner og naboer var skovhuggere, pelsjægere og farmere der skulle arbejde hårdt i årevis for at trække de store stubbe op af markerne.

Simon Kjems blev en afholdt højskoleforstander, foredragsholder og præst for den lokale danske menighed, i en tid hvor de danske missionærpræster gjorde hvad de kunne for at bekæmpe for megen integration af de danske indvandrere i Amerika, ved at fastholde det danske sprog, den dansk-lutheranske kirke og den danske kultur. Det amerikanske smeltedigel blev dog for stærk en modstander, og rent danske samfund blev hurtigt dansk-amerikanske.

På et stort kirkeligt møde i 1895, hvor Grundtvigs søn skulle have talt, blev Simon Kjems pludseligt kaldet op på vognkassen for som afløser at fortælle om Grundtvigs tankegang – og kaldte på et glas

vand. Han nåede aldrig hjem til familien i Ashland, men døde få uger senere i Chicago af tyfus (typhoid fever) og malaria.

Efter i alt 6 år i Amerika rejste familien Kjems derefter tilbage til Danmark, med ”de amerikanske bønner” i bagagen. Den ældste søn, Hjalmar, blev senere Danmarks første folkevalgte borgmester (Skive, 1914, for Socialdemokratiet) og en ivrig havemand til sin død som 91-årig. Hans efterkommere, bl.a. den nylig afdøde kunstmaler Aksel Kjems, har bevaret bønnen. Sønnen Olav blev højskoleforstander og dansk olympisk gymnast i 1912; Magne Kjems blev lærer, idrætsforeningsmand – han introducerede badmintonspillet til Danmark – og Danmarks første professionelle eventyrfortæller, der optrådte bl.a. i radioens børnetime i 1950erne. Den yngste søn Frode, der blev ingeniør, har også givet bønnen videre, og det er fra hans søn at vi har arvet de første ’Kjems bønner’.

”Kjems bønnen” er en typisk stangbønne med høj vækst og rødstribede bælg. De flødefarvede bønner med rødlig pletter og striber er runde, ikke ovale som mange andre stangbønner. Det specielle ved dem er at selv om bælgene bliver helt tykke med bønner, kan begge dele stadig spises. En meget velsmagende bønne, en sikker favorit!

Med tak til:

Rud Kjems og Uffe Kjems

Udvandrerarkivet

De lokalhistoriske arkiver i Odder og Skive

The Danish-American Heritage Society

Dansk Idrætsforbund

Olav Iversen Kjems, ”Kjemsgaards Saga og Slægterne Kjems”, 1939

red. EM Kofod og EK Mathisen, ”Traditioner er mange ting: Festskrift til Iørn Piø”, 1997